

Kant sonrası
METAFİZİK
üzerine konuşmalar

KANT
HEGEL
BRENTANO - MEINONG
HUSSERL
HEIDEGGER

WITTGENSTEIN
BERGSON
WHITEHEAD
LEVINAS
DERRIDA

KÜRE YAYINLARI / 106. Kitap

FELSEFE SÖYLEŞİLERİ 2

Kant Sonrası
Metafizik Üzerine Konuşmalar

Aliye Kovanlıkaya

Enver Orman

Uğur Ekren

Kasım Küçükcalp

Kaan H. Ökten

Ali Utku

Ali Osman Gündoğan

Yaylagül Ceran

Özkan Gözel

Nami Başer

© Küre Yayınları, 2012

Hazırlayan **Erdal Yılmaz**

Yayına Hazırlık **Özgür Oral**

Birinci Basım Temmuz 2012

İkinci Basım Aralık 2012

ISBN 978-605-5383-21-3

TC Kültür ve Turizm Bakanlığı

Sertifika no: 15813

Tasarım/Kapak **Salih Pulcu**

Baskı/Cilt Denizatı Ofset

Sertifika No: 15351

100 Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi

2. Cad. No: 202/A Bağcılar İstanbul

Tel: 0212. 325 71 25

KÜRE YAYINLARI

Vefa Cad. No: 48 Kat: 3

Vefa/İstanbul

Tel 0212. 520 66 41-42

Faks 0212. 520 74 00

kure@kureyayinlari.com

www.kureyayinlari.com

SUNUŞ

“Felsefe, kökü metafizik, gövdesi fizik, dalları diğer bilimler olan bir ağaca benzer” der Descartes. Aslında bu analojinin felsefe tarihi boyunca metafiziğin felsefenin diğer alanlarıyla ilişkisini hakkıyla ifade ettiğini söyleyebiliriz. Her ne kadar mahiyeti, kapsamı, problemleri ve bunlara cevapları hususunda üzerinde pek az mutabakata varılsa da metafiziğin bir kök/zemin olarak kabul edildiğini iddia etmek fazla genelleştirilmiş bir yargı olmasa gerek.

Kant Sonrası Metafizik Üzerine Konuşmalar başlıklı bu kitap, felsefi meselelerin zeminini teşkil eden, tarihin belli bir dönemine kadar felsefenin “göz bebeği ve kraliçesi” olarak görülen metafiziğin, Batı felsefe geleneğinde Kant ve sonrasında geçirdiği serencamını on bir filozofa odaklanarak inceliyor. Metafiziğe dair konuşmaların Kant ve sonrası ile sınırlandırılmasının en temel sebebi olarak, metafiziğin, Kant’tan önceki felsefi araştırmalarda genelde Descartes’ın analojisindeki rolünü icra ederken, Kant ile başlayan süreçte metafizik algısındaki köklü farklılıklar gösterilebilir. Metafiziği bir bilim haline getirmek arzusundaki Kant, kendisine kadar metafizik araştırmanın kapsamında kabul edilen ve onun en önemli meselelerini içeren bazı alanları (o, bunları rasyonel teoloji, rasyonel kozmoloji ve rasyonel psikoloji olarak ifade eder), bunları bilmenin imkânsız olduğunu ileri sürerek metafiziğin dışına çı-

kartır. Kant'ın metafiziği bir bilim olarak tesis edebilmek uğruna onun kapsamı ve problemleri noktasında yaptığı *sınırlayıcı* çalışmalar, kendisinden sonra gelen filozofların hesaplaşması gereken bazı soru(n) alanlarını da belirlemiştir. Artık Batı felsefe geleneği açısından metafizik problemlere dair farklı cevapların birbiriyle mücadelesinden ziyade, metafizik araştırmanın bizzat kendisine yönelik bir tartışmadan söz etmek gerekmektedir. Bu bağlamdaki en temel sorulardan biri, Kant'ın belirttiği gibi bir sınırlandırma yapacak olan aklın neden sınırın ötesini de bilemediğidir. Sınırı çizen aynı zamanda sınırın her iki tarafını da bildiği için tam da o sınırı çizmiyor mu? Kant sonrasında akla veya farklı bir yetiye sınırın ötesini bilme görevi verenler olduğu gibi, Kant'ın metafizik için çizdiği alanı daha da daraltanlar, hatta tamamen ortadan kaldıranlar da olmuştur.

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi tarafından Mayıs 2009-Haziran 2011 tarihleri arasında “Kant Sonrası Metafizik Tartışmaları” adıyla on oturum şeklinde gerçekleştirilen toplantı serisinin temel amacını, hem Kant özelinde hem de sonrasında felsefi araştırmalarda metafiziğin nasıl bir konuma sahip olduğunu tartışmak oluşturmıştır. Bu sebeple toplantılarda açık veya örtük olarak ısrarla şu soruların cevapları aranmaya çalışıldı: Her bir filozof kendi felsefesi dâhilinde metafiziği nasıl konumlandırmıştır? Felsefelerinde metafiziği eleştiren filozoflar, onu tamamen ret mi etmişlerdir, yoksa mahiyeti, kapsamı ve amacına bazı müdahalelerde bulunarak onu yeniden mi konumlandırmışlardır? Eğer yeniden konumlandırma söz konusu ise metafiziğin felsefenin diğer alanları ile ilişkisi nasıl sağlanmıştır? Bu bakımdan filozofların kendisinden önceki filozoflarla metafizik düşünce açısından sürekliliklerini sağlayan veya farklılıklarını ortaya koyan hareket noktaları nelerdir?

Bu soruların yönlendirdiği tartışmaların kitap haline dönüşümü, felsefeye gönül vermiş bir grup insanın istikrarlı çalışmalarıyla mümkün olmuştur. Bu toplantı serisi için yukarıda belirttiğimiz gerekçelerle Kant ve sonrasında metafizik üzerine yapılan tartışmaları büyük oranda belirlemiş ve kendisinden önceki filozofların tartışmalarına farklı açılımlar getirmiş on bir filozof (Kant, Hegel, Brentano, Meinong, Husserl, Heidegger, Bergson, Wittgenstein, Levinas, Whitehead, Derrida) seçildi. Bu sayı daha da artırılabilirdi, ancak bu filozofların metafizik etrafındaki tartışmaları yeterince örneklemesi ve Türkiye’de yoğunlukla üzerinde çalışılan filozoflar olmaları tercih sebepleri olarak gösterilebilir. Toplantı serisinin gayesi, söz konusu filozofların metafiziği kendi sistemleri içinde nasıl konumlandıklarını belirlemek olduğundan, öncelikle filozofun düşüncesinin ana hatlarıyla ortaya çıkmasına ve bu çerçevede metafizik ile nasıl bir ilişki kurduğunun aşikâr kılınmasına çalışıldı.

Toplantılar, tartışılacak filozofun, konuşmacı tarafından tespit edilen metafizik ile ilgili metinlerini okuyan sınırlı sayıdaki davetlinin iştirakiyle gerçekleştirildi ve konuşmacılar, katılımcılar tarafından okunmuş olan metinler çerçevesinde filozofun özelde metafiziğe dair görüşleri etrafında düşüncelerini paylaştı ve ardından katılımcıların sorularıyla tartışmalar daha da zengin bir hale geldi. Kitapta soru ve yorum sahiplerinin isimlerine yer verilmese de toplantının seyrini şekillendiren bütün soru ve yorumların metne dâhil edilmesi konusunda hassasiyet gösterildi. Toplantı çözümlerinin yayını aşamasında da konuşmacılar, kendi metinlerinde gerekli gördükleri düzeltme ve eklemelerde bulunarak elinizdeki metnin ortaya çıkmasına büyük katkı sağladılar. Bu vesileyle davetimize icabet ederek bu toplantı serisinin gerçekleşmesinde en önemli paya sahip olan, toplantı çözüm-

lerini okuyarak düzeltme zahmetinde bulunan ve bu konudaki takibimi hoşgörüyü karşılayan Aliye Kovanlıkaya, Enver Orman, Uğur Ekren, Kasım Küçükcalp, Kaan H. Ökten, Ali Osman Gündoğan, Ali Utku, Özkan Gözel, Yaylagül Ceran ve Nami Başer'e mütesekkirim.

Hiç şüphe yok ki bu çalışma, toplantıların verimli bir tartışma zeminine dönüşmesini sağlayan ve toplantılara ısrarla devam eden "dost"lar sayesinde hayata geçti. Özellikle M. Cüneyt Kaya, İshak Arslan, Yaylagül Ceran, Cahit Senel, Eyüp Süzgün, Selami Çalışkan, Mehmet Ali Çalışkan, Kübra Senel, Hatice Umut, Hümeyra Karagözoğlu, Abdullah Yormaz ve Selim Değirmenci'nin kıymetli katkıları olmasaydı bu toplantıları başarılı bir şekilde gerçekleştirmek mümkün olmazdı. Değerli fikirleri ve bu süreçteki can u gönülden yardımlarından dolayı kendilerine teşekkür borçluyuz. Bilhassa metinlerin konuşma dilini yazı diline yakınlaştırmadaki katkılarından dolayı Hatice Umut, Yaylagül Ceran, Cahid Senel ve Emine Canlı'ya medyûn-ı şükranım. Son olarak, bu toplantı serisinde ortaya konan görüş ve tartışmaların, daha geniş bir çevrenin bilgi ve değerlendirmesine sunulması için yayına dönüştürülmesi konusundaki ısrarları dolayısıyla bu kitap bir anlamda varlığını Sami Erdem ve M. Cüneyt Kaya'ya borçludur; kendilerine mütesekkirim. Nihayet kitabın yayını için destek ve ilgilerini esirgemeyen Küre Yayınları yönetici ve çalışanları ile kitabın görsel tasarımını üstlenen Salih Pulcu'ya en içten şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmanın felsefe yolcularına faydalı olması ümit ve temennisiyle...

Erdal Yılmaz

Mayıs 2012

Kağıthane

İÇİNDEKİLER

Kant'ın Metafizik Eleştirisi 11

Aliye Kovanlıkaya

Alman İdealizmi ve Hegel 47

Enver Orman

Fenomenoloji ve Analitik Felsefenin Kaynakları:

Brentano ve Meinong 91

Uğur Ekren

Edmund Husserl ve Fenomenoloji 133

Kasım Küçükalp

Heidegger ve Metafizik 177

Kaan H. Ökten

Ludwig Wittgenstein: İki Kere Felsefe 205

Ali Utku

Bergson: Metafiziğe Yeniden Dönüş 265

Ali Osman Gündoğan

Whitehead: Bir Yöntem Olarak Metafizik Nedir? 301

Yaylagül Ceran

Levinas: Öte/ki Metafiziktir 345

Özkan Gözel

Derrida: Husserl Fenomenolojisiyle Heidegger Ontolojisinden Farklı Bir Metafizik(ten)

Çıkış 375

Nami Başer

Dizin 419

Kant'ın Metafizik Eleştirisi

Aliye Kovanlıkaya*

Benden üç soru etrafında bir sunuş talep edilmişti: Kant'ı kendisinden önceki metafizik düşünceyi kritik etmeye sevk eden amiller nelerdir? Kant'ın metafizik eleştirisi ve metafiziği kendi felsefesi içinde konumlandırışı nasıldır? Kant'ın metafizik eleştirisi ve tasavvuru Kant sonrası felsefeye nasıl yön vermiştir, ne tür alanlar açmıştır?

Her soruya önce kısa kısa cevap vereceğim; sonra da vakit kaldığı kadarıyla bu cevapların Kant'ın metinlerinden hareketle nasıl temellendirileceğini anlatmaya çalışacağım. Ama ikinci bölümde artık soruları birbirinden ayırt etmeden ele alacağım.

Şimdi ilk soruyu ele alalım. Kant'ı kendinden önceki düşünceyi kritik etmeye sevk eden amiller nelerdir? İlk önce Kant adına vurgulamak istediğim şey “eleştiri”nin neyin eleştirisi olduğudur. Kant bunu *Saf Aklın Eleştirisi*'ne yazdığı önsöz-

* Yrd. Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

28 Mayıs 2009'da gerçekleştirilen bu oturumdaki tartışmalara Immanuel Kant'ın şu çalışmaları esas teşkil etmiştir: I. Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*'nin birinci ve ikinci baskıya Önsöz'leri ile Giriş kısımları, *Kant* içinde, çev. ve der. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, İstanbul 2008; I. Kant, *Prolegomena*, çev. Ioana Kuçuradi, Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

Alman İdealizmi ve Hegel

Enver Orman*

Sunumumda Alman idealizmi ve özellikle Hegel'i anlatacağım, ama öncelikle genel olarak idealizmden, Platoncu klasik idealizmden ve kavram realizminden bahsedeceğim. Sonra Hegel'i önceleyen transandental idealizm dediğimiz Kant'ın idealizminden, Fichte'nin öznel idealizminden ve Schelling'in nesnel idealizmden Hegel'in mutlak idealizmine geleceğim. Hegel'i anlamak için bunun gerekli olduğunu düşünüyorum. Hegel kendi felsefesini mutlak idealizm diye tanımlıyor ve konuşma bunun ne anlama geldiği üzerine yoğunlaşacak, ama genel olarak idealizme değinmek bu açıdan önemli.

Biraz önce arkadaşlarla felsefenin ilk olarak antik Yunan'da çıkmasının nedenleri üzerine konuşuyorduk. Felsefe nedir ya da neden antik Yunan'da bu kadar filozof çıktı? Bu sorular dikkate değer. Aslında antik Yunan'ı Alman idealizminin dö-

* Doç Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

12 Kasım 2009'da gerçekleştirilen bu oturumdaki tartışmalara Enver Orman'ın şu çalışmaları esas teşkil etmiştir: Enver Orman, "Hegel Felsefesinde Başlangıç Sorunu", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, sy. 7 (2005); Enver Orman, "Hegelci Diyalektikte 'Birşey' ve 'Başkası'", *Kutadgubilig*, sy. 9 (2006); Enver Orman, "Sonsuzluk Kavramı Bağlamında Hegelci Mutlak İdealizm", *Kutadgubilig*, sy. 11 (2007).

Edmund Husserl ve Fenomenoloji

Kasım Küçükalp*

Bugün, benim 20. yüzyılın klasik felsefe ya da modern felsefe anlamıyla filozof nitelemesini gerçek anlamda hak ettiğini düşündüğüm ve gerçekten de büyük ve çağdaş felsefeler üzerinde son derece belirleyici olmuş bir felsefe kurmuş olan bir düşünür hakkında konuşmaya çalışacağım: Edmund Husserl.

Husserl bu toplantı dizisinin zannediyorum önemli bir sayacağını oluşturmaktadır. Gerek kendinden önceki felsefeyi alımlaması ve modern felsefe formasyonu ve ona yönelik değerlendirmeleriyle, gerek klasik felsefe anlayışını derinlemesine analizleriyle gerekse kendinden sonraki felsefeler üzerine, çağdaş felsefe üzerine yapmış olduğu derin etkiler itibarıyla Husserl çok önemli bir uğrak noktasıdır. Nedir Husserl'i bir şekilde önemli kılan diye sordüğümüzde,

* Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.

11 Mart 2010'da gerçekleştirilen bu oturumdaki tartışmalara Edmund Husserl'in ve Kasım Küçükalp'in şu çalışmaları esas teşkil etmiştir: E. Husserl, *Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe*, çev. Ayça Sabuncuoğlu, Önay Sözer, AFA Yayınları, İstanbul 1994; E. Husserl, *Kesin Bilim Olarak Felsefe*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2002; E. Husserl, *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2004; K. Küçükalp, *Husserl*, Say Yayınları, İstanbul 2007, (özellikle "Fenomenoloji" başlıklı metin)

Ludwing Wittgenstein: İki Kere Felsefe

Ali Utku*

Öncelikle Bilim ve Sanat Vakfı ve değerli mensuplarına çalışmalarına gösterdikleri ilgiden dolayı teşekkür ediyorum. Kendi odasında, bir anlamda tecrit olmuş bir halde felsefî meseleler üzerine çalışan ve üreten bir akademisyen için, eserlerinin birileri tarafından okunması, takdir edilmesi ya da eleştirilmesi büyük bir mutluluk. Burada bulunmaktan memnuniyet duymaktayım ve davetiniz için teşekkür ediyorum.

Bilindiği üzere Wittgenstein aslen Avusturyalı, ancak felsefe tarihine Anglo-Sakson geleneği içerisinde dâhil olmuş ve yoğun bir şekilde dille, dil felsefesi ile ilgilenmiş bir filozoftur. Burada genel felsefe tarihi ile ilgili bir tespit yapmanın gerekli olduğu kanaatindeyim. Şöyle ki, yirminci yüzyıl, felsefenin dilsel ya da dilbilimsel dönüşü olarak da adlandırılan bir dönüşle, felsefeyi ya da felsefenin belli başlı sorunlarını dil üzerinden tartışmış ve bir anlamda felsefe yapmanın dille, dil sorunlarıyla ilgilenmek anlamına geldiği bir

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

28 Haziran 2010'da gerçekleştirilen bu oturumdaki tartışmalara Ludwig Wittgenstein'in ve Ali Utku'nun şu çalışmaları esas teşkil etmiştir: L. Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba, Metis Yayınları, İstanbul 2006; A. Utku, *Ludwig Wittgenstein: Erken Döneminde Dilin Sınırları ve Felsefe*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2009.

Levinas: Öte/ki Metafiziktir

Özkan Gözel*

Öncelikle metafizik Levinas'ta nereye oturuyor, buna bakmamız gerekir. Post-yapısalcı düşünürler, genellikle metafiziğe çok olumsuz bir anlam yüklemekte, metafiziğin aşılması, eğer bu mümkün değilse metafiziğin aşındırılması gerektiğinden bahsetmektedirler. Yine bu bağlamda “metafiziğin sonu” gibi bir şeyden söz edilir. Keza, “metafizik” için bir tür “kapanım” dan söz edilir ve Batı felsefesinin geldiği aşamada “metafizik” sanki hitama ermiş, devrini tamamlamış, defteri kapanmış bir yaklaşım gibi sunulur. Arkhe, töz, öz, ilke, temel gibi kavramların hayatiyet verdiği metafizik düşünce itiraz konusu yapılır, eleştiriye, yapı-bozuma uğratılır. Sözgelimi post-yapısalcı ünlü bir düşünür olan Derrida'da metafizik terimi, bütünüyle olumsuz ya da pejoratif bir anlama

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

2 Nisan 2011'de gerçekleştirilen bu oturumdaki tartışmalara Emmanuel Levinas'ın şu çalışmaları esas teşkil etmiştir: Emmanuel Levinas, “Varolansız Varoluş”, çev. E. Gökyaran, *Sonsuza Tanıklık* içinde, ed. Z. Direk, E. Gökyaran, Metis Yayınları, İstanbul 2003, s. 50-57; Emmanuel Levinas, “Varlıkbilim Temel midir?”, çev. E. Gökyaran, *Sonsuza Tanıklık* içinde, s. 76-86; Emmanuel Levinas, “Aşkınlık ve Yükseklik”, çev. H. Yücefer, Z. Direk, *Sonsuza Tanıklık* içinde, s. 115-128; Emmanuel Levinas, “Başka'nın İzi”, çev. E. Gökyaran, *Sonsuza Tanıklık* içinde, s. 129-146; Emmanuel Levinas, “Tanrı ve Felsefe”, çev. Ö. Gözel, Z. Direk, *Sonsuza Tanıklık* içinde, s. 163-190.

**Derrida:
Husserl Fenomenolojisiyle
Heidegger Ontolojisinden
Farklı Bir Metafizik(ten)
Çıkış**

Nami Başer*

Değişik alanlarda çok sayıda metin üreten Derrida, yazdıklarının arasında tamamlamış olduğu tek kitabın 1974 tarihli *Glas* (birisi öldüğünde çalınan çan-salâ verme) olduğunu söylemiş, ama *Glas* dâhil hepsinde de başkalarının metinlerini incelemiştir. Kendisinin üzerine İngiliz araştırmacı Geoffrey Bennington'un yazdığı Derrida incelemesine bile, Saint Augustine'den metinler eklemiş, bir yerde konuyu dağıtmıştır. Dağıtma onun felsefesinde çok önemi bir kavramdır. Dağıtma, Fransızcasıyla "la dissémination", Derrida için olumlu bir yöntemdir. Anlam çokluğundan başka bir özelliğidir. Dilin toparlama, bir araya getirmeden çok anlamların ikiliğinde hiçbir zaman kapanmayacak bir düzene, bir zin-

* Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

4 Haziran 2011'de gerçekleştirilen bu oturumdaki tartışmalara Jacques Derrida'nın şu çalışması esas teşkil etmiştir: Jacques Derrida, *Margins of Philosophy*, çev. Alan Bass, The Harvester Press, 1982.

Kant ile başlayan süreçte bir zamanlar felsefenin gözbebeği ve kraliçesi olarak görölen metafizik nasıl ele alınmıştır? Felsefelerinde metafiziği eleştiren filozoflar, onu tamamen ret mi etmişlerdir, yoksa mahiyeti, kapsamı ve amacına bazı müdahalelerde bulunarak ona yeni bir rol mü biçmişlerdir? Eğer yeni bir rol biçmeden söz edilecekse metafiziğin felsefenin diğer alanları ile ilişkisi nasıl sağlanmışır? Bu açıdan metafizik düşünce özelinde filozoflar arasında sürekliliği sağlayan veya farklılığa yol açan hususlar nelerdir?

Bu kitap, kuruluşundan bu yana faaliyetlerinde felsefenin önemli bir yere sahip olageldiği Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi bünyesinde bir araya gelen felsefeye gönöl vermiş bir grup insanın himmetiyle Mayıs 2009-Haziran 2011 tarihleri arasında, yukarıdaki sorular çerçevesinde on bir filozofun görüşlerinin, alanında uzman isimlerin öncölüğünde tartışıldığı bir toplantı serisinin ürünüdür.

